

Francesca Trivellato, *The Promise and Peril of Credit. What a Forgotten Legend about Jews and Finance Tells Us about the Making of European Commercial Society* (Princeton University Press; Princeton en Oxford, 2019) xiv + 405 p., ill., € 42,00 ISBN 9780691178592

Angst voor de anonimiteit van financiële markten

'Zij vonden de wisselbrieven uit', zo noteerde Montesquieu in zijn beroemde werk uit 1748 *De l'esprit des lois*. Hij betoogde daarmee dat Joden een cruciale rol hadden gespeeld bij de ontwikkeling van handelsnetwerken. Deze referentie vormt een cruciale schakel in het betoog van Francesca Trivellato in haar nieuwe boek *The Promise and Peril of Credit: What a Forgotten Legend about Jews and Finance Tells Us about the Making of European Commercial Society*. Trivellato schreef eerder *The Familiarity of Strangers* (2009), waarin zij het handelsnetwerk van Joodse kooplieden uit Livorno in de achttiende eeuw onderzocht. Dit netwerk was niet uitsluitend gebaseerd op directe familierelaties of etniciteit, maar ook op banden die dwars door religieuze en culturele verschillen liepen. Economische samenwerking, ongelijkheid en vooroordelen bleven naast elkaar bestaan. Samen met Cátia Antunes en Leor Halevi was Trivellato ook redacteur van de bundel *Religion and Trade: Cross-Cultural Exchanges in World History, 1000-1900* (2014).

In *The Promise and Peril of Credit* wordt een werkwijze toegepast die vergelijkbaar is met de opbouw van *The Familiarity of Strangers*. Beide studies starten als een microgeschiedenis om vervolgens het historische perspectief te verbreden. Het vertrekpunt van *The Promise and Peril of Credit* is het boek *Us et coutumes*, een compilatie van zeerecht uit 1647 waaraan auteur Étienne Cleirac zijn commentaar toevoegde. Cleirac stelde dat Joden de uitvinders waren van wisselbrieven. Deze toeschrijving is niet accuraat, zo maakt Trivellato duidelijk, maar stond wel aan de basis van een legende die cruciaal is om de

vroegmoderne angst voor anonieme financiële markten te begrijpen. Haar betoog draait om de stelling dat christelijke representaties van Joden inzicht bieden in vroegmoderne angsten over de samenleving waarin handel en rijkdom een steeds grotere rol speelden. Anders gezegd: tijdgenoten zochten naar manieren om onderscheid te maken tussen deugdzame en onbetrouwbare kooplieden en referenties aan de relatie tussen wisselbrieven en een herkenbare minderheid fungeerden om dat onderscheid te maken.

In deze studie wordt de legende – en haar intellectuele receptie tot in de twintigste eeuw – verbonden aan tal van maatschappelijke ontwikkelingen. Het eerste hoofdstuk bespreekt als inleiding vroegmoderne maritieme verzekeringen en wisselbrieven. Vooral de uitleg over de rol van de vier ondertekenende partijen bij wisselbrieven is erg helder. De volgende drie hoofdstukken plaatsten de legende over Joden en wisselbrieven in de context waarin Cleirac zijn *Us et coutumes* schreef: de commercialisering van de Franse en Europese samenleving. In het vijfde en zesde hoofdstuk brengt Trivellato de legende in verband met veel bekendere vroegmoderne werken, namelijk Jacques Savarys *Le parfait negociant* uit 1675 en Montesquieus reeds genoemde werk *De l'esprit des lois* (1748). Daarop wordt onderzocht hoe de receptie van de legende vorm kreeg buiten Frankrijk. In hoofdstuk zeven wordt besproken hoe representaties van Joden een rol speelden in Engeland, de Republiek en Italië. Het volgende hoofdstuk analyseert de manier waarop de legende een cruciale rol speelde in de sociale wetenschap

van de negentiende en twintigste eeuw, aan de hand van het denken van Marx, Weber en Sombart. De conclusie gaat vervolgens in op de vraag waarom de legende nu grotendeels vergeten is, waarbij de aandacht vooral op disciplines als economische en middeleeuwse geschiedenis wordt gericht.

Deze ambitieuze chronologie dient drie doelen, die in de inleiding worden aangestipt. Het boek toont overtuigend aan, met uitgebreide voetnoten en niet minder dan zeven bijlages, hoe de legende in vele genres en talen tot uitdrukking kwam. Door de belangrijke rol van de legende te benadrukken, beargumenteert Trivellato dat de geschiedenis van het economisch denken niet vernauwd kan worden tot een traditie van enkele auteurs of een opeenvolging van denkbeelden, zoals mercantilisme of de fysiocraten. Dat argument is niet nieuw, maar de manier waarop uiteenlopende genres in beeld komen bij de receptie van de legende is creatief. Datzelfde doel, verbreding van de historische context waarin economisch denken gesitueerd kan worden, wordt bereikt door in de chronologie uit te gaan van de 'commerciële revolutie' in de late middeleeuwen in plaats van de belangrijkste veranderingen in het post-Columbus tijdperk te situeren.

De meest indrukwekkende bijdrage van dit boek ligt bij het tweede doel, het verbinden van enerzijds ideeën en representaties en praktijken anderzijds. Trivellato weet stereotypes over Joden te verbinden aan tal van contexten. Zo verbindt het boek de legende met juridische en sociale veranderingen in de Franse samenleving; er vond een geleidelijke

en gedeeltelijke overgang plaats van een samenleving gebaseerd op sociale status, primair gelinkt aan iemands geboorte, naar een situatie waarin contracten (die een zekere gelijkheid veronderstellen) een grotere rol speelden. Het ongemak en verzet verbonden met deze transformatie brengt Trivellato consequent in verband met representaties van Joden. Dit is slechts een voorbeeld van de manier waarop economische geschiedenis en intellectuele ontwikkelingen met elkaar verbonden worden, zowel in de toegankelijke hoofdtekst als in de uitgebreide voetnoten. Het derde doel, dat hier niet uitgebreid besproken kan worden, betreft de veranderende rol van Joden in de Europese samenleving en ook op dit punt overtuigt Trivellato met scherpe analyses, bijvoorbeeld met betrekking tot het schijnbaar progressieve verloop van de emancipatie van Joden in Frankrijk vanaf de jaren 1790. Ook in negentiende eeuw, met meer formele gelijkheid, bleef de legende in nieuwe en oude vormen aanwezig.

Op sommige punten in *The Promise and Peril of Credit* is het verband tussen Trivellato's betoog en de legende over wisselbrieven minder sterk, zoals in hoofdstuk zeven, maar op dat punt kan zij terugvallen op de andere twee thematische lijnen. Dit is een vernieuwende en provocatieve bijdrage aan vele historische subdisciplines, waaronder de geschiedenis van het economisch denken, Joodse geschiedenis en de geschiedenis van de sociale wetenschap.

Gertjan Schutte, European University
Institute Florence